

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського

Факультет мистецтв і художньо-освітніх технологій

Кафедра образотворчого, декоративного мистецтва, технологій та безпеки
життєдіяльності

**ПРАКТИКУМ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА»**

Вінниця – 2023

УДК 631.95(075.8)

DOI: 10.31652/075.95(075.8)-1-104

Іванчук А. В. Практикум з навчальної дисципліни «Основи сільськогосподарського виробництва»: навчально-методичний посібник для здобувачів за спеціальністю 014 Середня освіта, предметною спеціальністю 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) та за спеціальністю 015.16 Професійна освіта (Сфера обслуговування). Вінниця: ВДПУ, 2023. 104 с.

Рецензенти:

Поліщук М. І. – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, завідувач кафедри землеробства, ґрунтознавства та агрохімії Вінницького національного аграрного університету;

Соловей В. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій з наукової роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Навчально-методичний посібник розглянуто і схвалено на засіданні кафедри образотворчого, декоративного мистецтва, технологій та безпеки життєдіяльності Протокол від «17» січня 2023 р. № 7

Навчально-методичний посібник розглянуто і схвалено на засіданні навчально-методичної комісії факультету мистецтв та художньо-освітніх технологій Протокол від «19» січня 2023р. № 5

© Іванчук А. В., 2023

ЗМІСТ

Практична робота №1 «Лемішні плуги».....	4
Практична робота №2 «Машини для поверхневого обробітку ґрунту»	19
Практична робота №3 «Машини передпосівного обробітку ґрунту та догляду за посівами».....	30
Практична робота №4 «Машини для збирання зернових культур»	38
Практична робота №5 «Будова та морфологія ґрунту»	46
Практична робота №6 «Визначення гранулометричного складу та властивостей ґрунту»	55
Практична робота №7 «Забур'яненість сільськогосподарських культур»	62
Практична робота №8 «Принципи сівозміни»	71
Практична робота №9 «Щеплення плодкових дерев»	81
Практична робота №10 «Організація пасіки»	89
Список використаних джерел.....	104

Практична робота №1

Тема: Лемішні плуги

Мета роботи: сформувати уявлення про особливості морфології та функціонування лемішного плуга.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати наведений текст.
2. Оформити звіт (тема, мета, наративи (оповідання, в яких розкривається смисл явища, процесу, принципу дії, технологічної операції тощо).
3. Пройти тестування.

Теоретичні відомості

Рис. 1. З історії використання плуга

Рис. 2. Плуг на гербі м. Нойлер (Німеччина)

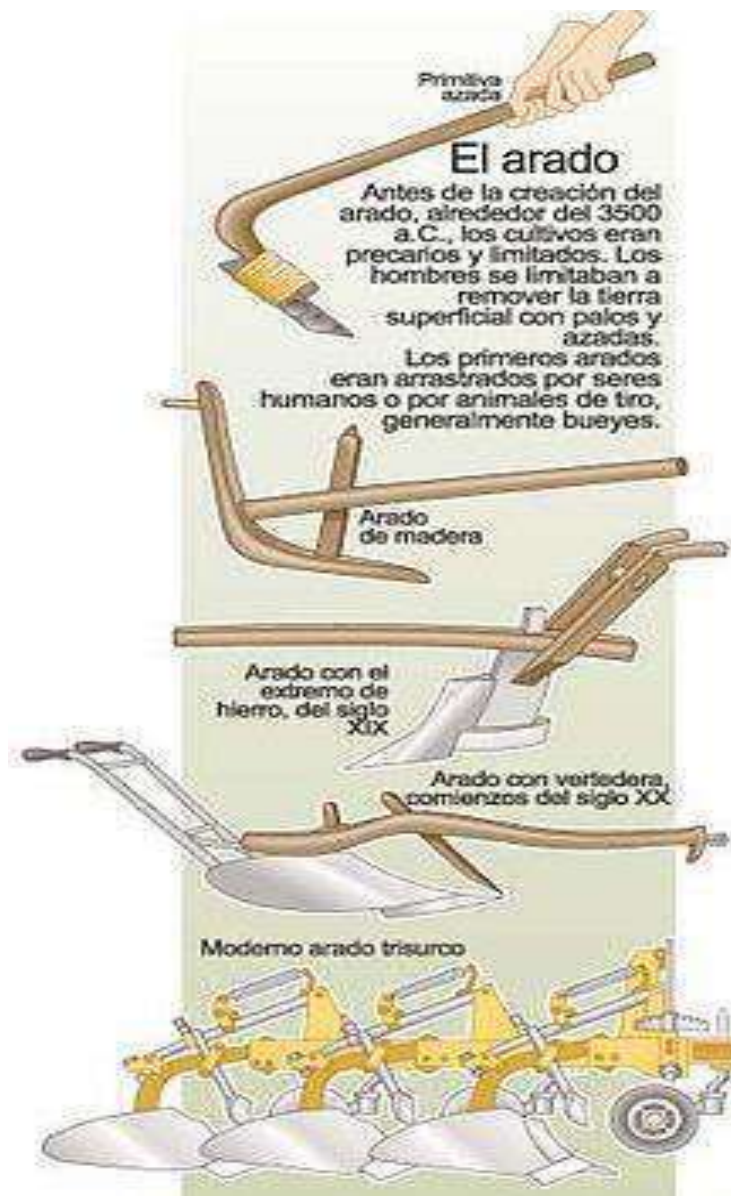
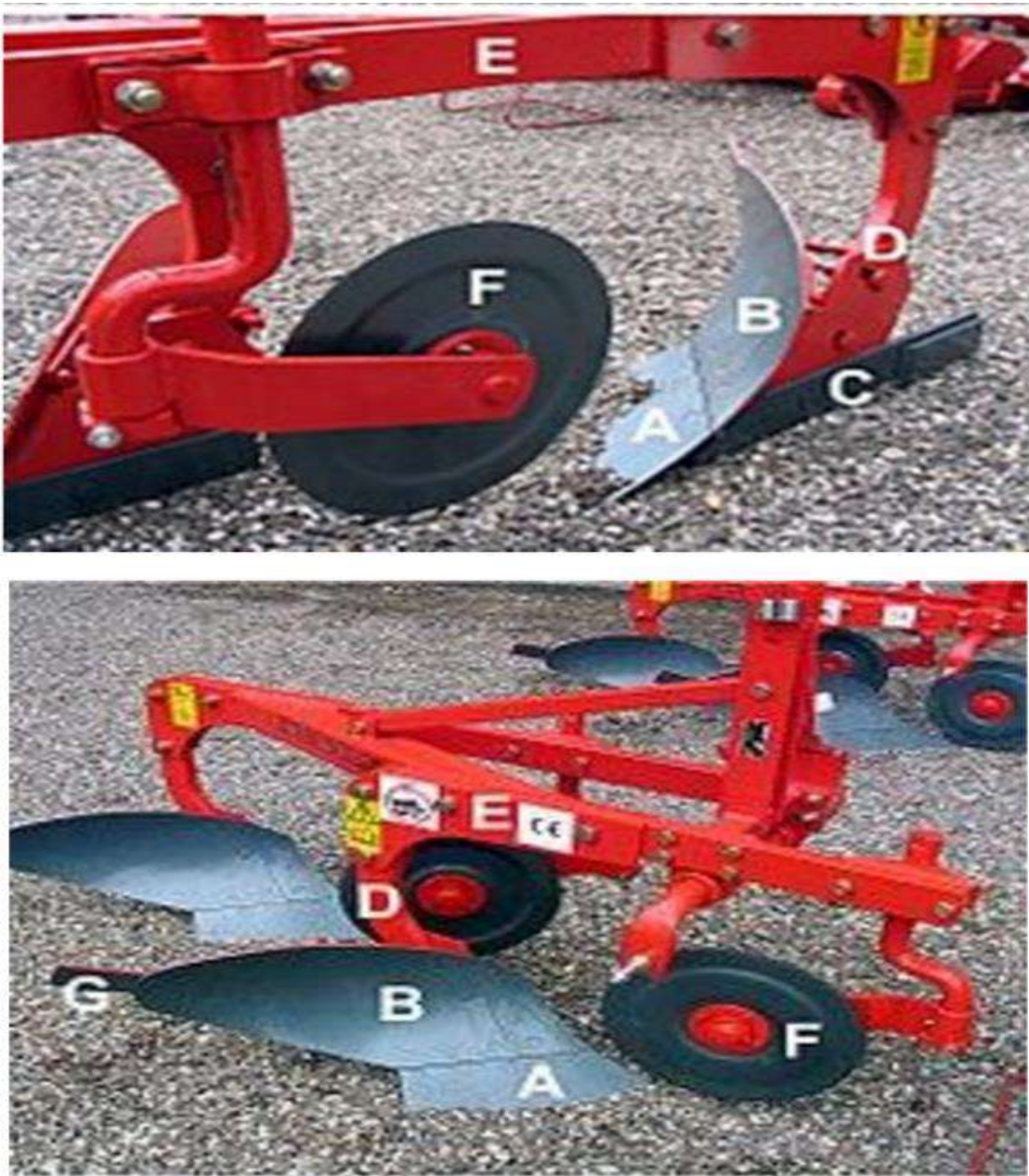

Рис. 3. З історії розвитку плуга:

ручна мотика; рало; плуг із стальним лемішем; плуг з передплужником (череслом); сучасний плуг

Плуги використовують для основного обробітку ґрунту з обертанням скиби. Мета основного обробітку ґрунту (оранки) полягає в перемішуванні шарів ґрунту, збагаченні киснем, позбавленні від бур'янів. Загальний вигляд лемішних плугів наведено на рис. 4.

Рис. 4. Сучасний лемішний одно-і двокорпусний плуг:

А – леміш; В – полиця; G – перо полиці; С – польова дошка; D – стійка;

Е – рама; F – дисковий ніж

У результаті заглиблення корпусу лемішного плуга в ґрунт і переміщенні в ґрунті утворюється борозна і скиба. Борозна – це довга і рівна заглибина в ґрунті, залишена плугом (див. рис. 5, 6).

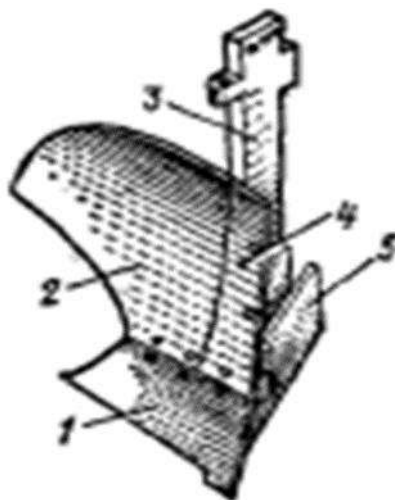
Рис. 5. Борозна, утворена корпусом лемішного плуга (ліворуч скраю)

Рис. 6. Борозна при основному обробітку ґрунту

Праворуч борозни розміщується перевернута та розпушена скиба. При новому проході корпусу лемішного плуга у попередній борозні розміщується нова скиба і так, доки не буде зораний весь загінок (все поле) (див. рис. 5). Сукупність скиб утворює ріллю.

У лемішного плуга є основний робочий орган – корпус (їх може бути декілька) та, за потреби, допоміжні робочі органи – ніж, передплужник, ґрунтопоглиблювач. Корпус складається з леміша, полиці, польової дошки і стійки (див. рис. 7).

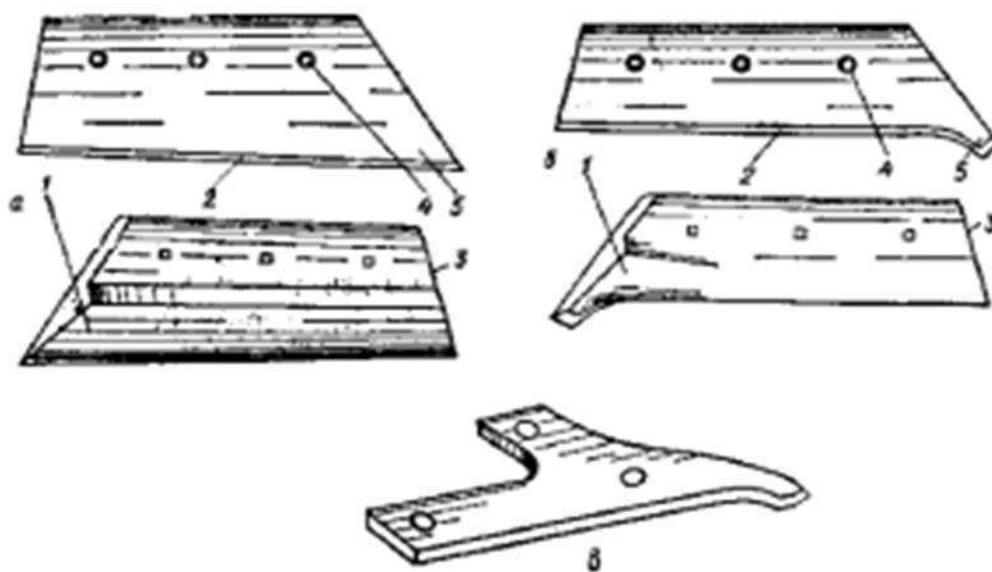

Рис. 7. Корпус лемішного плуга:

1 – леміш; 2 – полиця; 3 – стійка; 4 – передня частина полиці; 5 –
польова дошка

Леміш та полиця утворюють робочу поверхню корпусу лемішного плуга. Леміш підрізає скибу у горизонтальній площині і спрямовує її на полицю. Полиця відрізає скибу від стінки борозни, переміщує вбік, обертає та розпушує. Польова дошка забезпечує стійкість ходу корпусу плуга. Ніж лемішного плуга розрізає ґрунт у вертикальній площині. Передплужник призначений для підрізування, перевертання і переміщення на дно борозни невеликої скиби товщиною 8 – 12 см і шириною 2/3 ширини захвату корпусу плуга. Стійка призначена для кріплення деталей корпусу плуга, а також кріплення корпусу плуга до його рами.

Типи лемішів наведено на рис. 8. Найбільш поширеним типом лемішів є долотоподібний.

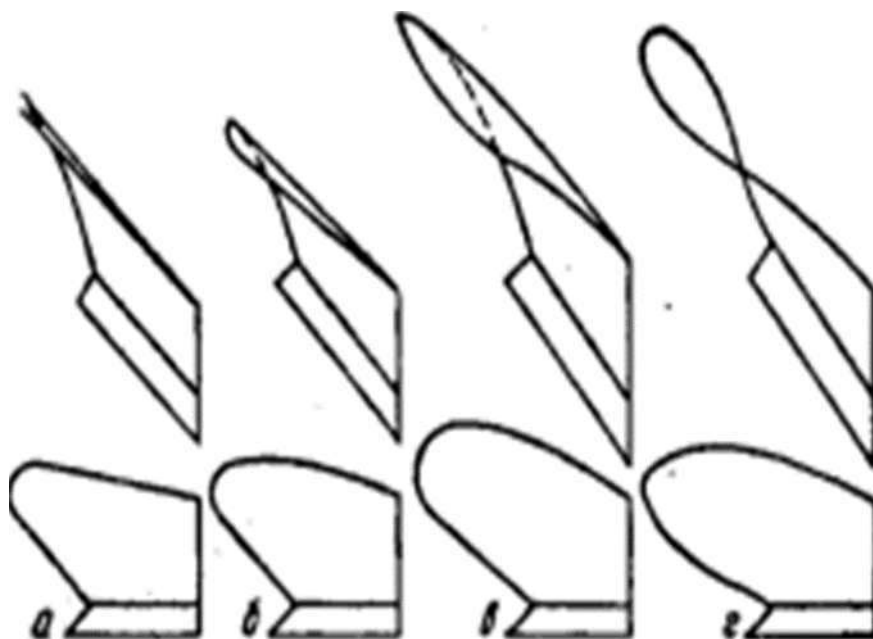

Рис. 8. Типи лемішів та їхня будова:

а – трапецієвидний; б – долотоподібний; в – вирізний; 1 – магазин; 2 –
лезо; 3 крило; 4 – отвір з потаєм; 5 – носок

Долотоподібні леміші (рис. 8б) мають витягнутий носок з потовщенням, відігнутий вниз від леза на 10 мм. Вони добре заглиблюються у ґрунт і забезпечують рівномірність глибини оранки.

За формою робочої поверхні полиці поділяють на циліндричні, культурні, напівгвинтові та гвинтові (рис. 9). Найбільш поширені є культурні і напівгвинтові.

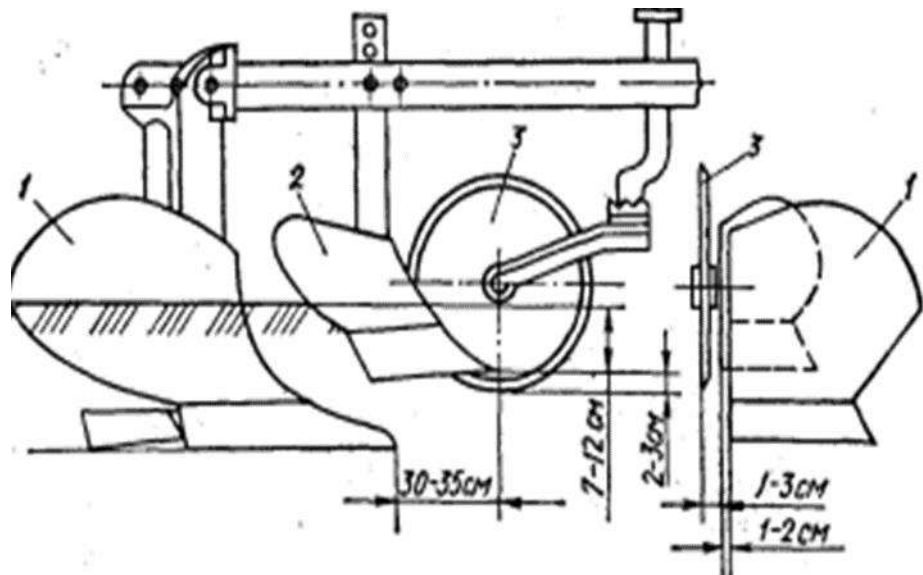

Рис. 9. Типи полиць корпусів лемішних плугів:

а – циліндрична; б – культурна; в – напівгвинтова; г - гвинтова

Циліндрична полица (рис. 9, а) добре подрібнює скибу, але недостатньо її перевертає, тому має обмежене застосування. Культурна полица (рис. 9, б) добре подрібнює і в достатній мірі перевертає скибу при роботі з передплужником. Напівгвинтова полица (рис. 9, в) добре обертає скибу, але недостатньо її розпушує. Гвинтова поверхня утворюється при переміщенні криволінійної твірної по гвинтовій лінії. Полица з гвинтовою поверхнею (рис. 9, г) забезпечує повне обертання скиби (на 180°), але без значного подрібнення.

Вимоги до взаємного розміщення складових частин лемішного плуга наведено на рис. 10.

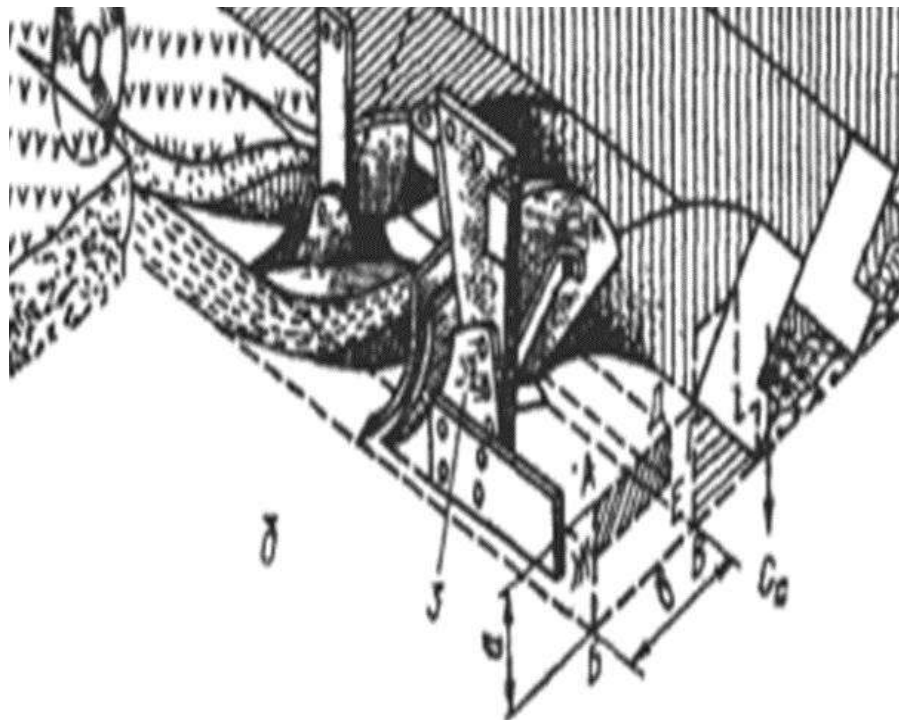
Рис. 10. Розміщення робочих органів плуга: 1 – корпус; 2 – передплужник; 3 – дисковий ніж

Передплужник можна переміщувати по гряділю (поздовжньому брусі рами плуга) вверху або вниз, регулюючи глибину обробітку, а також вперед або назад, наближаючи або віддаляючи від корпусу плуга. Відстань від носка корпусу плуга до носка передплужника залежить від ширини захвату корпусу, стану і типу ґрунту. Для корпусу з шириною захвату 35 см вона становить 30 – 35см (рис. 10), при ширині захвату корпусу 30 см – 25 – 30 см

Якщо передплужник надто близько розміщений до корпусу плуга, то скиба забивається в проміжку між ними. При великій відстані між корпусом плуга і передплужником скиба впирається в стійку переднього корпусу (у багатокорпусних плугів).

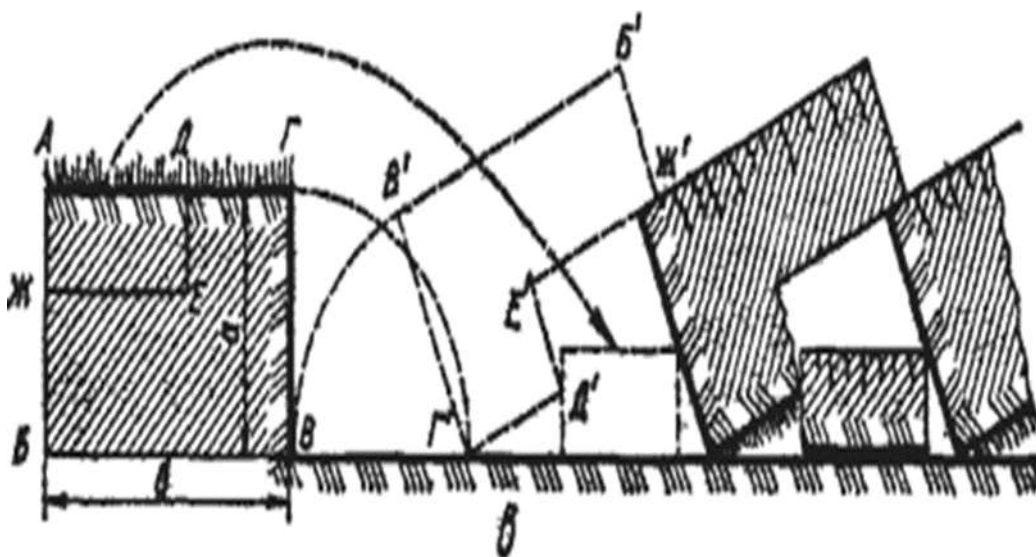
Дискові ножі встановлюють на плугах загального призначення. Ніж можна переміщувати вверху або вниз та вперед і назад уздовж кронштейна рами. Дискові ножі встановлюють перед останнім корпусом плуга (для багатокорпусних плугів). Ніж забезпечує рівну стінку і чисте дно борозни після проходу плуга. Диск на рамі плуга розміщують над носком передплужника або виносять уперед від корпусу на відстань до 130 мм. За висотою ніж встановлюють на 2 – 3см нижче леза леміша передплужника (див. рис. 10). Ножі поліпшують робочий процес і забезпечують постійну ширину скиби.

Розглянемо робочий процес корпусу лемішного плуга (рис. 11, 12).

Рис. 11. Робочий процес корпусу лемішного плуга з передплужником:

1 – дисковий ніж, 2 – передплужник; 3 – корпус плуга; а- глибина оранки; б – ширина скиби

Рис. 12. Схема перевертання скиби: мала скиба прямокутна від передплужника; велика Г-подібна скиба від корпусу лемішного плуга

При переміщенні корпусу в ґрунті лезо леміша підрізає скибу в горизонтальній площині по лінії БВ, а **польовий зріз корпусу** – у вертикальному напрямку по лінії АБ. Піднята скиба перерізом АБВГ **переміщується по робочій** поверхні, **перевертається**, деформується, розпушується і **вкладається на попередню** скибу. Якщо перед корпусом встановлений передплужник, він відрізає невелику скибу перерізом АДЕЖ (рис. 11, 12), яка переміщується по робочій поверхні передплужника, зміщується вбік і укладається на дно **борозни**. Корпус плуга підрізає основну частину скиби перерізом БВГДЕЖ, **перевертає її, деформує, розпушує** і укладає на скибу, відрізану передплужником (рис. 12).

Для забезпечення стійкого положення скиб лінія дії сили тяжіння G_c повинна проходити правіше точки опори скиби (рис. 11). Граничний нахил скиби буде тоді, коли діагоналі скиб розміщені вертикально і відношення ширини скиби до висоти становить $K = 1,27$. Максимальна висота скиби: $a_{\max} = b/1,27 = 0,79b$. При визначенні глибини оранки необхідно витримувати умову $K > 1,27$. Коефіцієнт K для плугів з культурними і напівгвинтовими полицями (рис. 4.4, а, б) становить 1,3 – 1,8. Якщо оранку проводять з передплужником, то кут нахилу скиби до горизонту зменшується і граничне значення коефіцієнта знижується до 1,0 – 1,1. У цьому випадку глибина оранки може бути більшою, чим без передплужника.

Відомі три схеми оранки: гладка; «у звалювання», «в розвал». Ознакою гладкої оранки є розташування гребнів ріллі в один бік. Для реалізації цієї схеми використовують оборотні плуги (рис. 13). Оборотні плуги мають два комплекти корпусів «дзеркального розташування» на одній рамі – верхні і нижні. Оборотний плуг працює «човниковим способом». Здійснивши один прохід, у кінці загону плуг повертають у вертикальній площині на 180 градусів, помінявши місцями верхні і нижні корпуси лемішного плуга. Після цього здійснюється прохід у зворотному напрямі впритул до попереднього

проходу. Так, як верхні корпуси стали нижніми, то скиби відвалюються в тому ж напрямі, що й при першому проході. У результаті отримують однорідну ріллю.

Рис. 13. Оборотний плуг для гладкої оранки

При оранці «в звалювання» використовують спосіб розширення спіралі проходів. Суть способу в тому, що першу борозну прорізають посередині загону (поля), а інші проходи по-спіралі, яка розширюється (рис. 14). У результаті половина загону має гребні скиб ріллі нахилені ліворуч, а інша половина – нахилені праворуч. У центрі ж загону, де була перша борозна, утворюється подвійний гребінь.

Рис. 14. Оранка «у звалювання» (в склад) (спіраль з борозен розширюється в бік від центру загону)

При оранці «в розвал» використовують спосіб звуження спіралі проходів. Суть способу в тому, що першу борозну прорізають скраю загону (поля), а інші проходи по-спіралі, яка звужується в бік середини загону (поля) (рис. 15). У результаті також половина загону має гребні скиб ріллі нахилені ліворуч, а інша половина – нахилені праворуч. У центрі ж загону, де буде остання борозна, утворюється подвійна борозна.

Рис. 15. Оранка «у розвал» (в розгін) (спіраль із борозен звужується в бік центру загону)

Самостійна робота

Необхідно вставити слова, які дадуть оповіданням смисл.

Наратив 1

У процесі основного обробітку ґрунту пожнивні рештки та бур'яни переносяться з поверхні поля .... Там створюються сприятливі умови для перетворення пожнивних решток та бур'янів у ... У результаті зросте ... ґрунту.

Наратив 2

Скиба вирізається в горизонтальній площині ..., у вертикальній площині. Переміщується по... та перевертається, розміщуючись у .... Для

того, щоб скиба розмістилася в ... необхідно, щоб передплужник розміщувався .... Якщо умова не виконуватиметься, то скиба не зможе розмістися повністю в ...

Наратив 3

Човниковий спосіб оранки здійснюється за допомогою... Кожний новий прохід лемішного плуга розміщується... Так, як ряди корпусів в кінці кожного проходу ..., тому забезпечується ... розміщення гребнів... Схема оранки називається ...

Наратив 4

Спосіб оранки «в склад» має недолік – по-центру загону розміщений ... Оранку розпочинають з ... загону. Спіраль, утворена борознами весь час .... Остання борозна буде проорана ...загону.

Наратив 5

Спосіб оранки «в розгін» має недолік – по-центру загону розміщений ... Оранку розпочинають з ... загону. Спіраль, утворена борознами весь час .... Остання борозна буде проорана ...загону.

Тести для захисту практичної роботи №1

1. Плуги призначенні для

- А. нарізання борозни;
- Б. перевертання скиб;
- В. оранки;
- Г. утворення ріллі.

2. Зрізає скибу

- А. плуг;
- Б. корпус плуга;
- В. ґрунтопоглиблювач;
- Г. польова дошка.

3. Скиба – це

- А. елемент плуга;
- Б. шар ґрунту;
- В. елемент ріллі;
- Г. основа корпусу плуга.

4. Розпушення ґрунту при оранці відбувається на:

- А. леміші;
- Б. полиці;
- В. польовій дошці;
- Г. стійці.

5. Скиба здійснює такі рухи:

- А. піднімається;
- Б. пересувається по полиці;
- В. перевертається;
- Г. укладається в борозну.

6. Ніж установлюється в багатокорпусному плугові:

- А. праворуч;
- Б. ліворуч;
- В. перед першим корпусом;
- Г. перед останнім корпусом.

7. У циліндричній полиці бічна поверхня частина:

- А. конуса;
- Б. сфери;
- В. циліндра;
- Г. гелікоїда.

8. При оранці за схемою «у розгін» (в склад) по-центру утворюється:

- А. збільшений гребінь;
- Б. збільшена борозна;
- В. збільшений гребінь та дві збільшені борозни;
- Г. збільшена борозна та два збільшені гребні.

9. При оранці за схемою «у звалювання» (у розвал) по-центру утворюється:

- А. збільшений гребінь;
- Б. збільшена борозна;
- В. збільшений гребінь та дві збільшені борозни;
- Г. збільшена борозна та два збільшені гребні.

10. Назва оборотний плуг від властивості:

- А. трансформації;
- Б. реверсування;
- В. зміни дзеркального розташування корпусів;
- Г. перевертання.

Практична робота №2

Тема: Машини для поверхневого обробітку ґрунту

Мета роботи: сформувати уявлення про особливості морфології та функціонування основних засобів поверхневого обробітку ґрунту.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати наведений текст.
2. Оформити звіт (тема, мета, наративи (оповідання, в яких розкривається смисл явища, процесу, принципу дії, технологічної операції тощо).
3. Пройти тестування.

Теоретичні відомості

**Рис. 1. Загальний машинно-тракторного агрегату
для поверхневого обробітку ґрунту**

Призначення поверхневого обробітку ґрунту таке: знищення бур'янів; створення умов для сівби та росту молодих рослин (розпушенням ґрунту). Технологічні операції такі: розпушування і кришення, перемішування,

вирівнювання поверхні, ущільнення, обробіток із залишенням стерні, спеціальний обробіток.

Рис. 2. Загальний вигляд розпушеної поверхні поля

Види машин для розпушування орного шару, крім борін: культиватори, чизель-культиватори, фрези. Розпушування – це зміна взаємного розміщення частинок ґрунту та збільшення його об’єму та кришіння (зменшення розміру ґрунтових частинок) збільшують загальну пористість ґрунту, посилюють аерацію і збільшують водопроникність.

Вирівнювання поверхні зменшує випаровування вологи з поверхні ґрунту та сприяє рівномірному загортанню насіння під час сівби та одержанню рівномірних сходів.

Види борін для поверхневого обробітку ґрунту: зубові, сітчасті, дискові, шлейф-борони.